

Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa Konseyi Üyesi Baltabayev Kuanish JETPISOVICH'in Tebliđi

Değerli Anayasa Mahkemesi Başkanı,

Sayın Meslektaşlar,

Sizleri yürekten selamlamaktan duyduğum büyük mutlulukla birlikte bu fırsattan yararlanarak herkesi, Türk milletinin hayatında önemli bir kurum olan, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin 44. Kuruluş Yıldönümü dolayısıyla tebriklerimi iletmek istiyorum.

Kazakistan ve Türkiye kardeş halklardır. Bizleri birleştiren kardeşlik ve dostluk bağının kökleri çok derinlere uzanmaktadır. Etkin işbirliği içerisinde bulunduğumuz sürecin başından sonuna kadar aramızda daima dostluk ve karşılıklı anlayış hüküm sürmüştür. Biz, Türkiye Cumhuriyeti'nin dünya haritasında daha yeni yerini alarak bağımsızlığını ilan eden genç ve yeni Kazakistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olması gerçeğine büyük değer veriyoruz. Bugün biz o desteği derin bir minnettarlıkla anıyoruz ve iki ülke arasındaki işbirliğinin sağlamlaşacağına, ekonomi, kültür gibi diğer alanlara doğru genişleyeceğine inanıyoruz. Aynı ayrı gelişmekte olan ülkelerimizin izledikleri kendine özgü gelişme yolları vardır. Bununla birlikte Kazakistan ile Türkiye, farklı coğrafyalarda ve farklı gelişim düzeylerinde bulunuyor olmalarına rağmen, demokratik gelişme açısından birçok benzerlikler vardır. Bunlar: demokrasi, eşitlik, ekonomik ve siyasi özgürlük, geniş haklar ve onları koruma güvencesidir.

Türkiye'nin ilk anayasası olan Kanun-i Esasî, yüzyılların deneyimiyle daha 1876'da hazırlanmıştır. Yeni Türk devletinin 1924'de kabul edilen anayasasında Türkiye bir Cumhuriyet olarak tanımlanmıştır. Daha sonra 1961 Anayasası ve halen yürürlükte olan 1982 Anayasası kabul edilmiştir.

Türkiye'nin Anayasası'yla karşılaştırıldığında çok genç olan Kazakistan Anayasası'nın tarihi ise, biraz farklı bir yol izledi. Burada şunu belirtmek doğru olacaktır; bağımsızlığın kazanılmasından bu yana çok kısa bir zaman geçmesine rağmen Kazakistan'da anayasacılık fikrinin kaynağı yüzyıllara uzanmaktadır. Bu fikrin şekillenmesinde 15-18. yüzyıllardaki "Kasım Hannın Kaska Jolu" (Kasım Han'ın Seçkin Yolu / Kasım Han'ın Yasaları), "Esim Hannın Eski Jolu" (Esim Han'ın Eski Yolu / Esim Han'ın Yasaları) ve "Jeti Jarğı" (Yedi Yargı / Yedi Yasa) büyük rol oynamıştır. Bu bağlamda Alaş Anayasası projesi de büyük bir öneme sahiptir. Kazakistan'ın anayasa tarihi, beş yazılı anayasadan oluşmaktadır. Günümüzde yürürlükte olan 1995 Anayasası da buna dahildir.

Kazakistan halkı, bağımsızlığın ilan edilmesinden bu yana geçen kısa sürede iki temel kanunun tarihin derinliklerine gömüldüğüne tanıklık etti. Bunlardan birincisi bize Sovyet döneminden kalma bir mirastı, ikincisi ise gelecek ile geçmiş arasında kendine özgü bir uzlaşma olan ve 1993 yılında kabul edilen Anayasa idi. Bu Anayasa'nın geçerlilik süresinin çok uzun olmayacağı baştan belliydi. Ekonomide, siyasette ve insan bilincinde o kadar hızlı ve köklü değişiklikler yaşıyordu ki, neticede yeni bir anayasanın, günümüzde yürürlükte olan Anayasa'nın oluşturulmasının bir gereklilik olduğu anlaşıldı.

Bugün ülkemizde yürürlükte olan Anayasa'da, bizim devletimizin en yüksek değerinin insan (birey) olduğu, onun hak ve özgürlükleri olduğu hemen başlarda belirtilmiştir. Söz konusu hüküm, ülkemizin anayasal düzeninin temellerinden biridir. Anayasal düzenin diğer temellerinden hiç biri "yüksek değer" kavramıyla tanımlanmamıştır. Şuna da dikkat çekmek isterim ki, insan hakları ve vatandaş hakları ile ilgili bölüm, eski Sovyetler Birliği'nin anayasalarında her zaman bu kadar büyük öneme sahip olmamıştır. Sözü edilen haklara, ancak 1937 yılı Anayasası'nda, orada da son bölümlerde yer verilmiştir. 1978 yılı Anayasası'nda, insan hakları ve vatandaş haklarına ayrılan bölüm, ikinci sırada idi. Ama şu anda Kazakistan'da yürürlükte olan Anayasa'da insan hakları ve vatandaş haklarına ayrılan bölüm, birinci bölüm olarak yer almıştır. Burada Kazakistan Anayasası'nın 12. maddesine dikkat çekmekte yarar vardır. Bu maddede insan haklarının doğal kaynağı tanınmaktadır. Burada belirtildiğine göre diğer kanunların ve hukuki esasların içeriği ile kullanımını da belirleyen insan hak ve özgürlükleri, insanın doğduğu andan itibaren sahip olduğu hak ve özgürlükler olup mutlak ve geri alınamaz.

Bizim Anayasa'ya göre insan hakları belli bir ölçüde sınırlandırılabilir, ancak bu tür sınırlandırmalar Anayasal düzeni, toplumsal düzeni, insan hak

ve özgürlüklerini, ülke halkının sağlık ve ahlakını korumak amacıyla ve sadece kanunla yapılabilir. Bunun yanı sıra Anayasamızda hiçbir şekilde ve hiçbir koşul altında, hiçbir kanun tarafından sınırlandırılması mümkün olmayan birçok hak tanımlanmıştır. Onlardan bazıları: vatandaşlık hakkının kazanılması, vatandaşın ülkeden sınır dışı edilemeyeceği, Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşının yurtdışında da korunacağı, insanın hukuki bir özne olarak tanınması vb. ile ilgili haklardır.

Kazakistan'da Anayasa Konseyi faaliyetlerini sürdürmektedir. Anayasa Konseyimiz, yedi üyeden oluşmaktadır. Üyelerin görev süreleri altı yıldır. Anayasa Konseyi üyelerinin atanması şu şekilde gerçekleşmektedir: Cumhurbaşkanı, Senato Başkanı ve Parlamento Başkanı ikişer üye atarlar. Anayasa Konseyi Başkanını ise Cumhurbaşkanı atar.

Anayasa Konseyi üyeleri, hukuk uzmanlarından oluşur ve bu oluşum her üç yılda bir yenilenir. Anayasa Konseyi üyelerinin atanma düzeni geçen Mayısta Cumhurbaşkanımızın kararıyla biraz değişti. Cumhurbaşkanımız, bundan sonra Anayasa Konseyi üyelerinin adaylıklarının Meclis oturumlarında görüşüldükten sonra Meclislerin başkanları tarafından atanmasını önermiştir.. Belki bu adım, milletimizin görüşleri ile söz konusu kurumun faaliyetleri arasında daha sıkı bir bağ oluşturacaktır.

Kazakistan'daki anayasa konseyi, BDT ülkeleri de dahil olmak üzere pek çok ülkeden farklı olarak, yargı organları sistemine dahil değildir ve yetkileri Anayasa'da özel bir bölüm olarak tanımlanmış bağımsız bir organdır. Bu onu bir üst mahkeme olan ve yeri geldiğinde genel yargı yetkisine sahip mahkemenin fonksiyonlarını üstlenen Türk Anayasa Mahkemesi'nden ayıran en belirgin özelliktir. Türk Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanı, Meclis, hükümet, savcılık ve mahkemelerle ilgili suç davalarına bilfiil bakmaktadır. Kazakistan Anayasa Konseyi'ne başvuracak şahıslar: Cumhurbaşkanı, Senato ve Parlamento meclisi başkanları, genel sayının en az 1/5'ini oluşturacak kadar milletvekilleri, Başbakan ve bazı durumlarda yargıçlardır. Anayasa'ya uygun olmayan kanunlar ve uluslararası antlaşmalar imzalanamaz ve onanamaz. Bireyin anayasal hak ve özgürlüklerini çiğneyen kanunlar ve diğer hukuki esaslar iptal edilir. Anayasa Konseyi'nin kararları kesin olup temyiz edilemezler. Söz konusu Anayasa maddesi aynı zamanda Anayasa hükümlerinin üstünlüğünü ve Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa Konseyinin özel konumunu pekiştirmektedir.

Geçen sene Kazakistan Anayasası'nın 10. yıldönümünü uluslararası katılımlarla kutladık. Kazakistan Anayasa Konseyi'nin faaliyetlerini değerlendirirken, bu kurumun Kazakistan'ın verimli bir anayasal denetim organı olduğunu gördük. Bu kurum, diğer devlet kurumlarından ayrı, bağımsız ve

bu kurumlardan yüksekte bulunmaktadır. Anayasa hükümlerinin yorumlanması ile ilgili anlaşmazlık çıkması durumlarında da Anayasa Konseyi o hükümleri açıklar. Bu noktada da biz Anayasa Konseyi'nin faaliyetlerinin verimliliğini görmekteyiz.

Anayasamıza ve Anayasa Konseyi ile ilgili kanuna göre, Anayasa Konseyi'ne bireysel başvuru yapılmamaktadır. Fakat insan hakları ile ilgili tartışmalar ve anlaşmazlıklar çıktığı zaman, bu tür davalara genel yargı mahkemelerince bakılmaktadır. Söz konusu mahkeme herhangi bir Anayasa ihlali veya kullanılmakta olan kanunun Anayasa'ya aykırı olduğunu görürse bakmakta olduğu davayı durdurur ve açıklama için Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa Konseyine başvurur.

Bugün, burada Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Başkanı değerli Hanımefendi'nin Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin çalışma şekliyle ilgili bildirisini dinlemekten çok büyük mutluluk duydum. Bildiride benim dikkatimi çeken husus, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi üyelerinin haklarının korunmasına büyük önem verilmesidir. Bununla ilgili olarak Kazakistan'da az önce belirttiğim gibi, Anayasa Konseyi üyeleri sadece altı yıllığına seçiliyorlar ve onların haklarının çeşitli etkilerden korunması için sağlanan özel yasal güvenceler yoktur. Galiba Kazakistan'ın bu yolda biraz daha çalışması gerekmektedir. Şöyle bir örnek verebilirim: Anayasa Konseyi üyesi, görev süresi tamamlanıp bu Konsey'den ayrıldıktan sonra işsiz kalmakta ve böylece talep edilmeyen biri olup çıkmaktadır. Yani o, gerek duyduğunda Devlet için elzemken görev süresi dolunca işsiz kalma olasılığı ile karşı karşıyadır.

Sonuç olarak şunu da belirteyim ki, Sempozyumun diğer katılımcılarının önemli sorunları ele alan konuşmaları da benim için ilgi çekici ve yararlı olmuştur. Herhalde bugün, ülkelerimizin anayasal sorunları ile onların çözüm yollarının aydınlatılması ve gelişimi için ileride yapılması gerekenlerin tartışılması, hepimiz için çok yararlı olacaktır.

Ülkelerimizin gelişme göstergesi olarak insan hak ve özgürlüklerinin kabul edildiği dünyamızda, ancak birbirimizi destekleyerek, deneyimlerimizi paylaşarak ve deneyim açısından birbirimizi zenginleştirerek barış ve huzur sağlayabileceğimizi düşünüyorum.

İlgiyle dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.